

28/09/2024

Φιλολογική προσέγγιση στην εκκλησιαστική υμνογραφία

/ [Γνώμες](#)

γράφει ο Μιχάλης Κουτσός, Φιλόλογος – Συγγραφέας

Η ΣΩΣΤΗ ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Η σωστή ανάγνωση από κάποιον είτε ενός αρχαίου τροπαρίου είτε μιας νεοελληνικής στροφής, εξαρτάται από το πόσο καταλαβαίνει το κείμενο. Για να το καταλάβει όμως πρέπει να το δει σαν ένα οργανικό σύνολο που αποτελείται από διάφορα μέρη, ενότητες. Οι ενότητες αυτές είναι κυρίως νοηματικές.

Τα τροπάρια μοιάζουν με τις παραγράφους, που αποτελούν νοηματικές ενότητες αλλά έχουν και ακόμη πιο μικρές ενότητες τις προτάσεις. Και μέσα όμως στις προτάσεις υπάρχουν νοηματικά σύνολα, τα οποία είναι είτε ονοματικά είτε ρηματικά.

Τα ονοματικά σύνολα, όταν έχουν σαν πυρήνα ένα όνομα, το οποίο λειτουργεί ως υποκείμενο ή αντικείμενο ή κατηγορούμενο, λέγονται απλά, ενώ, όταν συμπληρώνονται και από άλλες λέξεις, που λέγονται ονοματικοί προσδιορισμοί, λέγονται σύνθετα. Τα ονοματικά σύνολα, ιδιαίτερα τα σύνθετα, έχουν μια σχετική νοηματική αυτοτέλεια και μπορούμε να τα διαβάζουμε και να τα αντιλαμβανόμαστε ως ξεχωριστές νοηματικές ενότητες.

Τα ρηματικά σύνολα μπορεί να έχουν ρηματική, μετοχική ή απαρεμφατική μορφή και συμπληρώνονται και αυτά από άλλες λέξεις, δηλαδή επιρρήματα, προθετικά σύνολα κλπ, που λέγονται ρηματικοί προσδιορισμοί. Τα ρηματικά σύνολα, ιδιαίτερα όταν έχουν και επιρρηματικούς προσδιορισμούς, έχουν νοηματική αυτοτέλεια και πρέπει να τα διαβάζουμε και να τα αντιλαμβανόμαστε ως ξεχωριστές νοηματικές ενότητες.

Εξετάζοντας τώρα από δομική άποψη την πρόταση, μπορούμε να την χωρίσουμε σε νοηματικά σύνολα, ονοματικά και ρηματικά. Πρέπει να προσδιορίσουμε κάθε όρο της πρότασης τί προσδιορίζει, το όνομα, οπότε το νοηματικό αυτό σύνολο είναι ονοματικό σύνολο, ή το ρήμα, οπότε θα είναι ρηματικό το σύνολο. Τυχόν λανθασμένη απόδοση δημιουργεί δυσκολίες και ασάφειες. Αυτή την δυσκολία την έχουμε στα αρχαία και τα βυζαντινά κείμενα, ιδίως στην εκκλησιαστική υμνογραφία. Μόνο αποδίδοντας τον κάθε όρο εκεί που ανήκει το καθένα και βάζοντας τους όρους σε μια απλή σύνταξη, μπορεί κανείς να κατανοήσει τα τροπάρια, ιδίως των ιαμβικών κανόνων.

Η σειρά των λέξεων μέσα στο τροπάριο

Οι λέξεις σε μια πρόταση ενός αρχαίου ελληνικού κειμένου δεν είναι σε μια φυσιολογική, λογική σειρά, αλλά ανακατεμένες ανάλογα με τα συναισθήματα που διακατέχουν τον συγγραφέα. Εμείς για να κατανοήσουμε την πρόταση, βάζουμε τις λέξεις, όρους της πρότασης, σε μια φυσιολογική, λογική σειρά, δηλαδή

Υποκείμενο με τους ονοματικούς προσδιορισμούς του, Ρήμα με τους επιρρηματικούς του προσδιορισμούς και Αντικείμενο ή Κατηγορούμενο με τους δικούς τους ονοματικούς προσδιορισμούς κι έτσι μεταφράζουμε.

Όταν διαβάζουμε ένα κείμενο πρέπει να προσπαθούμε να το διαβάζουμε ξεχωρίζοντας όλες αυτές τις νοηματικές ενότητες, για να καταλάβουμε σωστά το νόημά του.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ

1. Δικαίων δὲ ψυχᾶι: Είναι ένα ονοματικό σύνολο, που αποτελείται από το υποκείμενο, ψυχᾶι, και έναν ονοματικό προσδιορισμό, δικαίων (ανθρώπων) γενική κτητική. Θα διαβαστεί ξεχωριστά, γιατί είναι ένα ξεχωριστό ονοματικό νοηματικό σύνολο.
2. ἐν χειρὶ Θεοῦ (εἰσίν): Είναι ένα ρηματικό σύνολο, παρόλο ότι δεν υπάρχει ρήμα, διότι εννοείται το εἰσίν, και έναν ρηματικό προσδιορισμό ἐν χειρὶ (εμπρόθετο προσδιορισμό που δηλώνει τόπο). Θα διαβαστεί ξεχωριστά, γιατί είναι ένα ξεχωριστό ρηματικό νοηματικό σύνολο.
3. καὶ οὐ μὴ ᾗσεται αὐτῶν βάσανος: Είναι ένα προτασιακό νοηματικό σύνολο, που αποτελείται από μικρότερα νοηματικά σύνολα, τα οποία όμως, επειδή είναι απλά χωρίς προσδιορισμούς, θα διαβαστούν όλα μαζί. Πιο συγκεκριμένα η βάσανος είναι το υποκείμενο του ρήματος ᾗσεται και το αὐτῶν είναι το αντικείμενο. Η πρόταση αυτή συνδέεται με την προηγούμενη με συμπλεκτική παρατακτική σύνδεση και θα τη διαβάσουμε με μικρή παύση όχι με μεγάλη, όπως απαιτεί η τελεία.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Οι πρώτες δυσκολίες που συναντά ένας αναγνώστης της εκκλησιαστικής υμνογραφίας είναι λεξιλογικές. Λέξεις παρμένες από τους αρχαίους κλασικούς συγγραφείς, που δεν συνηθίζονται ούτε να λέγονται αλλά και ούτε να γράφονται, χρειάζονται κάποιοι μεθοδολογικοί τρόποι, για να γίνουν κατανοητές.

1. Με ετυμολογική ανάλυση. Ψάχνουμε κάποια γνωστή μας λέξη από την ετυμολογική οικογένεια στην οποία ανήκει η λέξη. Για παράδειγμα: «παντουργός» αποτελείται από δύο λέξεις παν και έργο και σημαίνει αυτός που κάνει τα πάντα.
2. Ο δεύτερος τρόπος είναι τα συμφραζόμενα μιας άγνωστης λέξης. Για παράδειγμα: «χέρσον πέδον ήλιος επεπόλευσε ποτέ». Το «επεπόλευσε» μας προβληματίζει και ετυμολογικά (επί + πόλος = επιπολεύω= περιστρέφομαι,

επισκέπτομαι) και νοηματικά. Αν τον στίχο τον βάλουμε σε μια απλή συντακτική σειρά «ήλιος ποτέ επεπόλευσε πέδον χέρσον», τότε θα μπορέσουμε εύκολα να τον μεταφράσουμε και να τον καταλάβουμε, δηλαδή: Κάποτε ο ήλιος επισκέφτηκε ένα χέρσο πεδίο. Αναφέρεται στον χερσαίο δρόμο που ανοίχτηκε στην Ερυθρά θάλασσα, για να περάσουν οι Ισραηλίτες.

3. Η τελευταία προσπάθεια είναι να καταφύγουμε σε ένα Λεξικό[1] της Αρχαίας Ελληνικής γλώσσας, αν υπάρχει, και να μάθουμε τί σημαίνει. Φυσικά αυτές οι λέξεις δεν είναι πολλές.

[1] Βλ. όπ.π. Υμνολογικό και Αγιογραφικό Λεξικό, π. Πολύκαρπου Τύμπα.

Πηγή: pemptousia.gr